
OSUD SPOLKU ČESKÝCH ŽURNALISTŮ A JEHO NÁSTUPCŮ

Alexandra Blodigová

Na tomto místě musíme s lítostí poznamenat, že předchozí text doc. PhDr. Karla Malce je jeho posledním příspěvkem symbolicky uzavírajícím celoživotní úsilí o zachování a studium historických žurnalistických fondů a zároveň důležitým příspěvkem k dějinám českého archivnictví. Dne 2. prosince 2000 doc. Malec ve věku 73 let v Praze zemřel. Doc. dr. Karel Malec zasvětil celý svůj život shromažďování a uchovávání všeho, co by i jen vzdáleně souviselo s vývojem novinářství, ať jako vedoucí Střediska vědeckých informací Fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze, nebo jako správce archivu Syndikátu novinářů a jeho předchůdců. Doc. Malec až do posledních chvil sledoval osud tohoto archivu a aktivně a nezištně se rovněž podílel na jeho současném zpracování. Bohužel se nedočkal dokončení inventárního zpracování fondu a proto k jeho textu s poděkováním a k poctě doc. Malce připojujeme stručnou informaci o současně podobě tohoto fondu.

Státní ústřední archiv v Praze převzal na základě řádně uzavřené depozitní smlouvy z 28.5.1999 do své péče Archiv Syndikátu novinářů ČR. Tento Archiv představuje nejen soubor cenných archiválií spolkové povahy, které dokumentují vývoj médií, profesní růst jednotlivců, ale tím, že odrážejí všechny společenské změny, kterými naše země prošla, zahrnuje i archiválie s trvalou historickou hodnotou. V porovnání s archivy jiných sdružení je zajímavé, že přes všechny nesnáze, kterými byl tento archiv postižen, přes veškerá necitlivá stěhování a zásahy některých nekvalifikovaných správců, můžeme dnes konstatovat, že se zásluhou několika generačně rozdílných nadšenců – archivářů, podařilo zachovat archiv, kde lze (i když ne v úplnosti) nalézt archiválie z činnosti téměř všech novinářských spolků sdružení.

Archiv založený předchůdci dnešního novinářského sdružení zahrnuje archiválie v časovém období 1877 až 1990. Snaha vytvořit svépomocnou novinářskou organizaci v letech předcházejících není písemně doložena. Redaktor Josef Vejvara s odkazem na vzpomínky nejstarších redaktorů Národních listů, např. vzpomínky Karla Tůmy a dr. Serváce Hellera, situoval první snahy žurnalistů o založení vlastního spolku do šedesátých let minulého století. Mohutný rozmach spolkového hnutí, které významně přispělo k emancipaci společnosti, nastal v Rakousku-Uhersku v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století.

V roce 1860 tak vzniká český pěvecký spolek Hlahol, 1862 český tělocvičný spolek s názvem Tělocvičná jednota pražská, který rozšířil svou činnost do různých míst Čech tak, že ještě v roce 1862 bylo ustaveno osm sokolských jednot. Tento první tělovýchovný spolek je spíše znám dle svého názvu Sokol pražský, pod nímž působil od roku 1864. V roce 1862 se podařilo především zásluhou J. E. Purkyně založit profesní spolek Svaz českých lékařů. Téhož roku došlo rovněž k několika pokusům o vytvoření spolků odborového typu. Řada těchto pokusů byla neúspěšná a tak za první spolek tohoto charakteru můžeme označit spolek Typografie, který sdružoval pražské typografy. Vyústěním snah pražských typografů pak bylo ustavení Typografické besedy v roce 1865. První svépomocný spolek s názvem Oul se podařilo založit až v roce 1868.

Vnímavá novinářská společnost nezůstala stranou těchto snah o vytvoření profesního podpůrného spolku novinářů. Dnes je již velmi těžké doložit, proč právě představitelům tohoto povolání, které má vždy stát v popředí, trvalo celých deset let, než byly podniknuty první kroky k ustavení profesního spolku. První dochované zápisy z přípravných schůzí Penzijního spolku českých žurnalistů pocházejí z roku 1872 a jsou spojeny se jménem Jana Nerudy. Založení spolku se však neuskutečnilo. Přípravné práce na stanovách byly z různých důvodů přerušeny.

První právní normy, které výrazně ovlivnily spolkový život, představovaly zákon o právu spolčovacím č. 134 / 1867 ř. z. a zákon o právu shromažďovacím č. 135/ 1867 ř. z. Oba zákony jsou datovány 15. listopadu 1867. Spolkový zákon vymezoval podmínky vzniku jednotlivých spolků, především oznamovací povinnost, a vyjmenoval typy spolků, na něž se nevztahoval. Rovněž stanovil formální znaky spolkových stanov, které byly úředně schvalovány. Zákonná norma pamatovala i na způsob zániku spolku. Rozpuštění spolku bylo plně v kompetenci příslušného úřadu a dobrovolný zánik spolku rovněž podléhal úřednímu schválení.

První český novinářský spolek s úředně schváleným názvem Spolek českých žurnalistů byl založen až 18. listopadu 1877.

Samostatný československý stát převzal po svém vzniku v roce 1918 do té doby platné rakouské právní normy včetně spolkového zákona, jehož znění doznalo změn až v době tzv. druhé republiky. Po roce 1945 spolková činnost pokračovala až do přijetí zákonné normy, kterou představoval zákon č. 68/ 1951 Sb. Na základě tohoto zákona docházelo ke vzniku společenských organizací, jejichž posláním bylo sjednotit spolkovou činnost a z dnešního pohledu můžeme konstatovat, že hlavním cílem této normy bylo získat přehled o spolkové činnosti a především kontrolu nad ní. V této době došlo k zániku mnoha spolků, které mohly svoji činnost obnovit až po roce 1989.

Přestože fond tvoří celky archiválií několika původců, jejichž názvy jsou odrazem společenských změn, které na našem území v tomto období probíhaly, bylo rozhodnuto ponechat archiválie v jednom fondu, neboť vlastní původce (tj. novinářské profesní sdružení) zůstal nezměněn a docházelo pouze ke změnám názvů.

Na původním archivním zpracování fondu se podílela řada významných osob. Zpracování počátků jednotného novinářského sdružení od konce minulého století se v rámci prvorepublikového Syndikátu českých novinářů věnoval redaktor Josef Vejvara. Dokumenty z činnosti novinářů a jejich organizací za první republiky a za období okupace návazně uspořádal funkcionář Syndikátu a redaktor Bohuslav Novotný. Systematická péče byla archivu věnována od roku 1956, kdy se fond dostal do správy knihovny Novinářského studijního ústavu (NSÚ), především jejího archiváře a historika dr. Zdeňka Šimečka, který se na základním rozčlenění a zpracování fondu podílel až do svého odchodu v roce 1961. Jeho nástupci Hynku Šikovi se podařilo zajistit plynulé ukládání archiválií ze sekretariátu Svazu československých novinářů i Svazu českých novinářů a jejich oddělení. V roce 1967 byl NSÚ připojen k Fakultě osvěty a novinářství UK a archiv byl předán jako samostatný útvar do správy Svazu českých novinářů. Hynek Šik zde působil jako správce archivu až do roku 1979.

V roce 1955 byla podniknuta sběrná akce s cílem soustředit do archivu co největší množství archiválií pocházejících z činnosti sdružení novinářů. Tehdy byly zkompletovány dosud na různých místech soustředěné dokumenty Syndikátu českých novinářů a okupačního Národního svazu novinářů. Část archiválií se tehdy podařilo získat rovněž od jednotlivců, bývalých redaktorů a funkcionářů jednotlivých organizací.

V publikaci „Z historie naší novinářské organizace (1877–1987)“, kterou zpracoval kolektiv autorů a pro Československý svaz novinářů vydalo Vydavatelství a nakladatelství Novinář v r. 1987, hodnotí autor Doc. PhDr. Karel Malec v příspěvku „Svědectvím minulosti k osvětlení vývoje novinářských organizací“ odborné archivní zpracování archivních celků přes veškeré úsilí a snahu jednotlivců, zejména v období po roce 1968, jako amatérské.

Archiv byl těžce postižen i po stránce fyzické, neboť z prostorových a organizačních důvodů došlo několikrát k jeho stěhování do nevyhovujících prostor. Při této příležitosti došlo k úbytku dříve již zpracovaných archiválií a k celkové devastaci fondu, který byl SÚA předán napadený plísňemi.

Nekompetentnost zacházení s archivním materiálem však představovala především ta skutečnost, že ke zpracovaným a v kartonech uloženým archiváliím neexistovaly žádné archivní soupisy.

V době převzetí Archivu Syndikátu se přes veškeré úsilí jak ze strany Syndikátu, tak ze strany SÚA, se nepodařilo nalézt žádnou archivní pomůcku. K orientaci sloužil pouze starší lokační přehled, který byl však neúplný a mnohdy neodpovídal skutečnosti.

Zásluhou doc. Malce byl SÚA předán přehled původního členění Archivu Syndikátu. Dle tohoto schématu byly jednotlivé archiválie zpracovány do samostatných fondů dle původců a označeny písmeny A až L. Další řadu tvořily sbírky označené S 1 až S 10. Do těchto uměle vytvořených sbírek byly přeřazeny např. stanovy, které vytvářely jednu ze sbírek. Jiná sbírka zahrnovala jednací řády novinářských spolků, do další sbírky byly zpracovány vzpomínky novinářů. Samostatnou sbírku tvořila úmrtní oznámení.

Vzhledem k výše uvedené skutečnosti, že přehled původního uspořádání nebyl dán SÚA k dispozici a vzhledem k tomu, že se archiv nedochoval v úplnosti a rovněž vzhledem k okolnosti, že označení na řadě původních kartonů nebylo znatelné, tyto uměle vytvořené sbírky nebyly obnoveny. Archiválie byly přiřazeny dle archivních pravidel na základě provenienčního principu do fondů svých původců.

Z porovnání původního uspořádání (tzn. původní skupiny A až L) se stávajícím fondem je patrné, že v obou případech zpracovatelé dodržovali provenienční princip a proto se podařilo fond rekonstruovat do původní podoby. Při původním archivním zpracování byl za základní evidenční jednotku zvolen jeden karton. Po převzetí fondu do SÚA bylo rozhodnuto tuto evidenci respektovat, protože jen navázáním na dřívější uspořádání fondových částí mohlo dojít k jejich rychlému zpřístupnění s využitím již dříve zmíněného neúplného lokačního přehledu jako jedině zachované pomůcky k orientaci po fondu. Nově vypracovaný inventární soupis tvoří soupis kartonů s uvedením věcného obsahu v nich uložených archiválií. Celý fond prošel po předání do SÚA dezinfekční komorou, poté byl překrabicován a opatřen štítky s předtištěnou značkou fondu SYN, pod níž je uveden původce, heslovitě obsah archiválií včetně roku vzniku archiválií uložených v kartonu. Takto zpracované kartony byly roztrženy do dílčích archivních fondů tj. jednotlivých celků chronologicky v rámci fondu Archiv Syndikátu. Některé celky dokumentární povahy byly v původním členění archivu přiřazeny k tehdy působícímu novinářskému spolku, např. Svaz vydavatelů denních listů 1921–1943 (původně signatura D a G). Při zpracování v SÚA byly tyto celky vyčleněny jako samostatné.

Roztržení archiválií do celků dle původců se podařilo bez větších problémů. Pouze část archiválií vzniklých z činnosti novinářské organizace po roce 1969 se nepodařilo uspořádat přesně. Obnovený Svaz českých novinářů zahájil svou činnost v roce 1968 a dále se transformoval na Český svaz novinářů. Tato

změna byla potvrzena VI. Sjezdem Československého svazu novinářů v roce 1972. Přesto jsou spisy z tohoto období opatřeny prezentačním razítkem Svaz českých novinářů. Řada spisů je dále označena prezentačním razítkem Československý svaz novinářů, přestože tyto spisy bezesporu vznikly na českém ústředí novinářské organizace. Úzkou propojenost mezi oběma organizacemi potvrzuje i formulář členské přihlášky z tohoto období, kde jsou v záhlaví uvedeny obě organizace. Toto zdánlivé setřetí rozdílů mezi národním a federálním svazem ve své podstatě kopírovalo tehdejší organizační strukturu politických a společenských organizací. V praxi to znamenalo, že člen národní organizace (ČSN, ZSN) se stával zároveň členem organizace federální (ČSSN). Příslušnost k národnímu svazu byla na členské přihlášce vyznačena podpisem předsedy národního svazu. Zřejmě v určité době měly obě organizace společnou podatelnu. Vzhledem k těmto okolnostem není uspořádání těchto spisů přesné a zasloužilo by si v pozdějších letech přepracování. Pro urychlené zpřístupnění fondu badatelské veřejnosti jsme se v těchto případech přiklonili k chronologickému zpracování.

Dílčí části fondu, tzn. jednotlivé novinářské spolky a organizace byly uspořádány do skupin a vnitřně chronologicky podle archivních pravidel:

Knihy

Statuty (Stanovy)

Sjezdy

Konference

Valné hromady, Ústřední výbor Předsednictvo

Sekretariát a jeho oddělení (zahraniční, ekonomické, aj.)

Krajské výbory

Odbory, sekce, komise

Kluby

Soutěže, akce pořádané původcem

Korespondence

Různé

Dokumentace

Osobní fondy v rámci fondu SYN

Převzatý archiv Syndikátu zahrnuje i fondy osobní povahy, mnohdy se však jedná o sbírky, kde jsou shromážděny kopie archiválií a článků jednotlivých původců.

Dr. Oskar Butter

Dr. Alfréd Fuchs

Vincenc Charvát

Egon Erwin Kisch

Dr. Rostislav Kocourek

Josef Vejvara (jedná se však o torzo osobního fondu, neboť část osobní písemné pozůstalosti tohoto významného redaktora je uložena ve Státním okresním archivu v Sobotce)

Karel F. Zieris.

Značně rozsáhlý celek, který se řídí zvláštními ustanoveními při zpřístupňování, tvoří samostatná skupina členské evidence. Tato část archiválií byla již předchozími zpracovateli vyčleněna a oddělena od spisového materiálu. Pokusili jsme se při zpracování zachovat původní ukládací systém. Některé skupiny členské evidence se však nedochovaly v úplnosti, přesto se podařilo uspořádat několik abecedních řad členské evidence dle původců.

Zařazení některých členských přihlášek však není zcela přesné, neboť v určitém období bývali pracovníci sekretariátů novinářských svazů jednotlivé přihlášky priorovali. Po jejich navrácení do archivu nebyly členské přihlášky reponovány do příslušných celků členské evidence, z nichž byly vyňaty. Jednotlivé osoby je proto nutné hledat v několika členských evidencích, neboť shora uvedený způsob priorace nebyl důsledný. Rovněž nebyla přesně dodržována zásada důsledného reponování osobních spisů do skupin vyřazených členů.

Členské evidence jednotlivých novinářských organizací po roce 1945 tvoří několik alfabetických řad, v nichž se však opakují přihlášky jednotlivých novinářů, jejichž spisy je možno vyhledat v předcházející skupině. Např. v řadě členské evidence je skupina členských přihlášek z roku 1972, kdy před konáním VI. sjezdu československých novinářů proběhla výměna členských legitimací. Druhá výměna členských průkazů, rovněž spojená s výměnou svazové legitimace, proběhla před VII. sjezdem novinářů v roce 1976. I tato registrace byla zpracována do samostatné skupiny členské evidence.

Přehled původců dochovaných členských evidencí:

Syndikát denního tisku československého (1911 –1922)

Syndikát československých novinářů (1918–1939)

Národní svaz novinářů (1939 – 1945) – torzo

Svaz českých novinářů (1945 – 1948 [1949])

Svaz československých novinářů (1948– 1968 [1972])

Český svaz novinářů, Československý svaz novinářů (1972–1989)

Presseklub (1939 – 1945), tj. klub německých novinářů, volně se sdružujících v době existence Protektorátu Čechy a Morava. Do klubu vstupovali i novináři neněmeckého původu, za což byli po osvobození ČSR vyšetřováni disciplinární komisí SČN.

V roce 1969 zahrnoval 453 kartonů včetně 97 kartonů členské evidence, dnes tvoří tento fond 1500 kartonů cenných archiválií k dějinám žurnalistiky.

LITERATURA

Československá vlastivěda, díl II., Dějiny, sv. 2., Horizont, Praha, 1969

Malá československá encyklopedie, Academia, 1987

Z historie naší novinářské organizace 1877 – 1987, Novinář 1987

Sbírky zákonů a nařízení

PRAMENY

SÚA, f. Archiv Syndikátu novinářů

SÚA, f. Československá obec sokolská

SÚA, f. Svaz československých výtvarných umělců

SÚA, f. Sokol pražský

SÚA, f. Československá jednota velocipedistů

Archiv Klubu českých velocipedistů

ZUSAMMENFASSUNG

DAS SCHICKSAL DES VEREINS DER TSCHECHISCHEN JOURNALISTEN UND SEINER NACHFOLGER

Alexandra Blodigová

Der Artikel ergänzt den vorhergehenden Beitrag von Doz. Karel Malec, der leider nicht mehr Kraft hatte, in seine Studie die Analyse des Bestandes Das Archiv des Syndikats der Journalisten im Staatlichen Zentralarchiv in Prag nach seiner fachlichen Bearbeitung abzufassen.

Der Anfang der journalistischen Vereine auf dem Gebiet unseres Staates ist in die zeitgenössischen, vor allem legislativen Zusammenhänge eingereiht. Im zweiten Teil des Beitrags ist das gegenwärtige Aussehen des Archivbestandes einschließlich dessen Zwischenteile und ihrer Organisierung nach den Archivregeln beschrieben.

Den Bestand Das Archiv des Syndikats der Journalisten bilden die überlieferten Ganzen der schriftlichen Agenda der eigenen journalistischen Organisationen: des Vereins der tschechischen Journalisten (1877–1939), des Allslawischen Verband der Journalisten (1899–1938), der Vereinigung tschechischer Journalisten (1902–1939), des Syndikats der tschechischen (tschechoslowakischen) Journalisten (1909–1939), der Tschechoslowakischen journalistischen Gemeinde (1920–1926), des Klubs der tschechoslowakischen Journalisten (1925–1939), des Nationalen Journalistenverbandes (1939–1945), des Verbandes tschechischer Journalisten (1945–1948, 1968–1972), des Tschechischen Journalistenverbandes (1972–1989), des Zentralverbandes der tschechoslowakischen Journalisten (1946–1948), des Verbandes der tschechoslowakischen Journalisten (1948–1968 /1976/), des Tschechoslowakischen Verbandes der Journalisten (1972–1989). In den Bestand werden weiter als ein Sonderteil die Mitgliederkarteien der obengenannten Vereine und Organisationen und auch kleine Personennachlässe der bedeutenden Journalisten einbezogen.